

Fænomenbunden registrering

En fænomenbunden registrering er et registrerings-, analyse- og værdisætningsredskab, der tager udgangspunkt i arkitekturens oplevelsesmæssige kvaliteter. Når man skal beskrive et eksisterende rum, en bygning eller en bymæssig kontekst, kan man gøre brug af en række forskellige værktøjer i registreringsfasen: Identifikationen af bygningen baserer sig på objektive fakta, adresse, opførelsesår, bevaringsstatus m.m. Arkivundersøgelserne afdækker historiske dokumenter, eksisterende tegninger og planmæssige forhold. Opmålingen beskriver bygningens geometriske forhold, størrelser og proportioner. Disse registreringsværktøjer tilstræber en så høj grad af objektivitet som muligt, men har vanskeligt ved at beskrive arkitekturens oplevelsesmæssige og sansebårne kvaliteter.

Det berømte fotografi, optaget i 1932 af den franske fotograf Henri Cartier-Bresson (1908-2004) bag ved Gare Saint-Lazare i Paris, viser en mand, der netop har sat af fra en liggende stige i et spring over en oversvømmet plads. Billedet er taget i det sekund, manden svæver i luften, lige netop inden han med sine sko rammer den spejlende overflade. Man kan aflæse på ringene i materialet omkring stigen og på refleksionerne i overfladen, at der må være tale om et flydende, formentlig vådt og måske endda koldt materiale, der i mødet med mandens sko, øjeblikket efter billedet er taget, højst sandsynligt har afgivet et stort plask.

Den franske filosof Gaston Bachelard (1884-1962) beskriver i 'The Poetics of Space', hvordan et konkret, fysisk objekt kan give mennesket en emotionel reaktion: "*How concrete everything becomes in the world of the spirit when an object, a mere door, can give images of hesitation, temptation, desire, security, welcome and respect*"²¹. Aflæsningen af et fysisk materiale eller et objekt, ved hjælp af synssansen, og oplevelsen af materialets egenskaber og objektets karaktertræk kan ifølge Bachelard give en særlig følelsesmæssig virkning. Måske er det denne emotionelle reaktion, der er arkitekturens egentlige genstand.

I den verdensberømte bog 'Om at opleve arkitektur' beskriver den danske arkitekt, byplanlægger, forfatter og debattør Steen Eiler Rasmussen (1898-1990), hvordan vi gennem hele vores opvækst opnår en meget fintmærkende, kropslig forståelse for verden. At vi, siden vi var børn, "*ved en mængde oplevelser lærer (...) at vurdere genstandene efter tyngde, haardhedsgrad, overfladekarakter, varmeledningsevne*"²². Egenskaberne hård og blød, let og tung, slap og spændt samt materialernes overfladekarakter giver gennem kroppens sansesystem en emotionel virkning.

I forlængelse af Steen Eiler Rasmussens beskrivelse af, hvordan vi oplever arkitekturens fænomener, argumenterer den finske arkitekt Juhani Pallasmaa (1936-) for en oplevelsesmæssig, direkte levet forståelse af arkitektur, der ikke kun er baseret på arkitekturens visuelle kvaliteter, men på alle kroppens sanser. For Pallasmaa handler det om en multisensorisk, direkte følelsesmæssig og kropslig indoptagelse af det materielle værk og dens virkninger, når han slår fast: "*Arkitektur er fundamentalt ikke en formaliseret kommunikationsmåde; den påvirker os primært gennem ubevidste og kropsliggjorte billeder, som er i direkte samspil med vores krop, sanser og bevidsthed*"²³.

I 1919 åbner den danske nyklassicistiske arkitekt Carl Petersen (1874-1923) sin forelæsning på Det Kongelige Danske Kunstakademi med ordene: "*I formende kunst, hvortil navnlig hører Bygningskunsten og Billedhuggerkunsten, er særlig fire Forhold vigtige: Formgivningen, Farverne, Størrelsesforholdene og Stofvirkningerne (...)*"²⁴. Hvis vi antager, at disse fire fysiske egenskaber som udgangspunkt kan bruges til at beskrive rummets bestanddele, kan frembringelsen af et bygningsværks særlige virkning beskrives som den særlige måde, form, farve, størrelsesforhold og stof kombineres på. Den specifikke kombination tillader objektet at være til stede i verden på en særlig måde. Ved at blive oplevet gennem den menneskelige krop fremkaldes en særlig følelsesmæssig reaktion. Senere taler den danske arkitekt Aage Rafn (1890-1953) om, hvordan "*Architektur er samspillet mellem rum, flader og linjer (farver osv.). Samspillet danner rytmer*"²⁵. For Rafn er det ikke blot rummets enkelte bestanddele, men også måden de virker sammen på, der har betydning for de arkitektoniske virkninger. Steen Eiler Rasmussen bruger de samme kategorier i sin bog 'Om at opleve arkitektur'. Bogen er således opdelt i kapitler, der handler om legemer og rum, farveflader, proportioner og målestok, stofflige virkninger og rytme, og Steen Eiler Rasmussen tilføjer endvidere lys- og skyggeforhold som afgørende arkitektoniske virkninger.

Man kan sige, at en bygning er til stede i verden på en særlig måde ved at være artikuleret fysisk. Den består af konkrete materialer, der er sat sammen på en bestemt måde, i en bestemt orden. Bygningen gør sin tilstedeværelse opfattelig gennem den menneskelige krops sensoriske system og sætter beskueren i en særlig følelsesmæssig stemning. Den umiddelbare oplevelse af en by, en bygning eller et rum afhænger af netop den måde, det konkrete arkitektoniske materiale påvirker menneskets sanser. Man kan kalde denne særlige måde, en bygning meddeler sig på, for arkitekturens fænomenbundne virkninger.

Fænomenbundne virkninger

I en japansk have i kvarteret Shibuya i Tokyo ligger en lille pavillon. Bygningen indeholder en cafe tilknyttet Nezu Museum, tegnet i 2010 af Kengo Kuma. Cafeen er beliggende på kanten af en skråning ind mod en tætbevokset have. Det markante tag har et stort udhæng, der skygger for de store glaspartier, der udgør væggene mod haven, så udsigten fra det indre rum og ud i træernes grene ople-

forrige side:
Henri Cartier-Bresson:
'Behind the Gare Saint Lazare', 1932
foto: Henri Cartier-Bresson, Magnum Photo

modsatte side, fra venstre:
Nezu Museum, Kengo Kuma
foto: Nicolai Bo Andersen

Luis Barragán
foto: Julia With

Vadstrup Gård
foto: Søren Vadstrup

ves uden spejlinger og refleksioner, næsten som stod man ude i haven. Det helvalmede tag uden tagrende giver bygningen et præcist, prismatisk udtryk. Den knivskarpe tagfod giver indtryk af at skære sig ind i træernes tætte løv og giver en oplevelsmæssig kontrast til det indre rums bløde lys, der filtreres ind gennem tynde papirpaneler monteret i loftet.

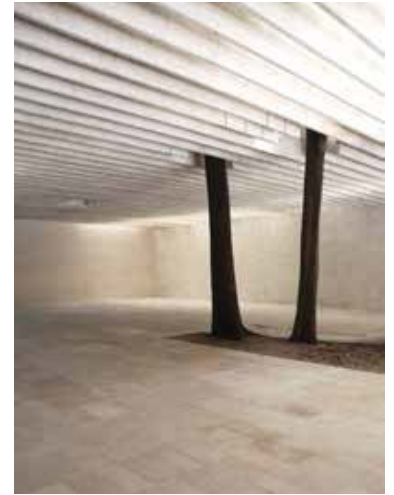
På taget af Luis Barragáns hus er der et L-formet gårdrum dannet af mure og markante skorstene i forskellige højder og farver: hvide, lysegrå, orange og lilla. Væggens forskydning i plan og højde og ikke mindst forskellen i farve giver elementerne indtryk af at være individuelle dele, der i en komposition placeret på en særlig måde i forhold til hinanden vil kunne skilles ad og placeres i en anden konstellation. Det virker, som om farverne opløser rummet i individuelle, rektangulære flader. Sammen med den ofte blå himmel giver de et grafisk, abstrakt indtryk til rummet, næsten som stod man inde i et maleri. Farvernes dynamiske fladevirkning giver et animeret modspil til det tomme rums kontemplative ro.

La Congiuenta er et lille museum beliggende i en smal dal i Giornico, Schweiz. Huset, der er tegnet af Peter Märkli, består af en lang, smal bygningskrop, inddelt i tre rum med hver sin højde, samt en sidebygning, inddelt i fire lige store kamre. De tre primære rum er belyst med ovenlys. Huset er støbt i beton på stedet. På ankomstfacaden markerer enden af længen, sidebygningen og ovenlyset sig i en samlet komposition, der opleves langt mere sammensat end den simple grundplan antyder. Betonforskallings aftryk markerer sig som et fint net, forskudt fra bygningsfigurens og dørhullets orden. Den asymmetriske komposition giver bygningen et skævt udtryk, der fremstår i en præcis balance mellem ro og bevægelse.

Den firlængede gård Vadstrup er beliggende i Viby på Fyn. Gården, der er en bindingsværkskonstruktion, udfyldt med lertavl, er kasket hvid, 'over stok og sten'. Vindueskarme og -rammer er malet i en mat, hvid linoliemaling. Det store stråtag samler alle bygningens små forskydninger og unøjagtigheder i en samlet, homogen figur. Vognporten, der afskærmer den indre pigstensbelagte gårdsplads mod gaden, er tjæret sort. Den matte, hvide kalk, den silkeagtige linoliemaling, den noprede træbjæle, det ru stråtag og den knoldede gårdsplads giver gården en rig mængde stofflige virkninger, der trods deres forskellighed forlener gården med en karakterfuld, arkitektonisk sammenhæng.

Villa Snellman, tegnet af Erik Gunnar Asplund i 1917-18, består af en aflang længe i to etager og en, på hovedhuset vinkelret placeret, sidebygning i én etage. Havefacaden har vinduer i tre forskellige størrelser, ens for hver etage. De største vinduer i højformat hører til stueetagen, de kvadratiske på første sal og de vandrette, små vinduer giver lys til skunkrummet. Vinduerne er placeret i fem fag i en umiddelbar regelmæssig rytme. Et enkelt vindue i skunken bryder vinduesformatet med sin halvcirkulære form, og den nederste række vinduer bryder facadens ensartede takt ved at være en smule forskudt i forhold til de ovenlig-

gende. Facadens rytme har på den måde en afklaret og på samme tid dynamisk virkning.

Den nordiske pavillon i Venedig, tegnet af Sverre Fehn i 1962, består af et enkelt, rektangulært rum. To af rummets sider består af lukkede vægge, mens indgangsfacaden og facaden mod haven kan åbnes helt op. Hele taget er en betonkonstruktion opbygget af smalle lameller i to lag, i husets længderetning, og mod haven båret af en kraftig betonbjælke. Den høje tagkonstruktion tillader lysets stråler at blive reflekteret ned gennem lamellerne og at oplyse udstillingsrummet med et blødt lys, nærmest som var det filtreret ned gennem et tyndt lag skyer. Rummet har en atmosfære, der giver en fornemmelse af at stå i et blødt, nordisk lys, selvom man opholder sig under Venedigs skarpe sol.

Arkitektoniske registrerings-, analyse- og værdisætningsredskaber

De seks værker beskrevet ovenfor eksemplificerer seks forskellige arkitektoniske virkninger, der har at gøre med bygningernes former, farver, proportioner, stofflige virkninger, rytme samt lys- og skyggeforhold. Virkningerne kan opleves gennem den menneskelige krops sanser og kan fremkalde en særlig følelsesmæssig reaktion hos betragteren. Lys og skygge, tyngde og lethed, hårdhed eller blødhed er oplevelsesmæssige fænomener, der er vanskelige at beskrive ved hjælp af traditionelle registrerings- og beskrivelsesværktøjer, men som ikke desto mindre er arkitekturens omdrejningspunkt. Den fænomenbundne registrering er et forsøg på at nærme sig arkitekturens sansebårne egenskaber og operationalisere dem ind i et registrerings-, analyse- og værdisætningsredskab, der kan bruges som afsæt for arkitektoniske indgreb i en eksisterende bygnings- eller bymæssig kontekst.

Album er et tegningsformat, der kan bruges til at dokumentere en række arkitektoniske egenskaber ved en by, en bygning eller et rum. I anerkendelse af, at arkitektur er en kompleks størrelse, og af, at det er vanskeligt i ét blik at fastholde et bygningsværks mange lag af betydning, er tegningsformatet, bestående af 3 x 3 udvalgte fotografier samlet i et felt, et forsøg på at indramme værkets forskellige karaktertræk, et fænomenbundet felt af egenskaber. De ni fotos organiseres horisontalt i forhold til de tre skalatrin: landscape, still life og portrait. Vertikalt beskriver billederne bygningens tektoniske led: skin, meat og bone, se i øvrigt afsnittet 'Arkitekturens transformation – fem metoder'. Tilsammen danner de ni billeder et nyt, sammenhængende blik på værket.

Rids er et tegningsformat, der handler om i et udsnit af en bygning at fastholde netop det, der er særligt karaktergivende for oplevelsen af den særlige bygning eller det specifikke rum. Tegningsformatet er et forsøg på i ét blik at fastholde værkets særlige oplevelsesmæssige kvaliteter, rummets atmosfære. Det kan være den specielle måde, hvorpå lyset falder ind på en væg, en farveflades vibrerende klarhed, en gulvflades rolige mønster eller en vinduessprosses skrøbelige tyndhed. Valget af motiv er i sig selv en måde at udpege værkets særlige,

karakterfulde egenskaber på, og måden, tegningen fremstilles på, taler på sin egen måde om værkets karakter. En stregtegning kan have en sprød følelse, en collage kan fortælle om en sammensat kvalitet, mens en tonetegning kan handle om lys og skygge.

Den fænomenbundne registrering handler på den måde om at identificere og beskrive værkets særlige karakter, rummets atmosfære og arkitekturens emotionelle kvaliteter som udgangspunkt for en bygningskunstnerisk bearbejdning. Der kan være tale om en eksisterende bymæssig eller landskabelig sammenhæng, en bygning eller et særligt rum, der skal transformeres, enten gennem en bymæssig fortætning, en transformation eller en addition. De to tegningsformater Album og Rids er redskaber, der kan bruges til at registrere arkitekturens fænomenbundne egenskaber, som afsæt for nye arkitektoniske indgreb, der er i direkte samspil med vores krop, sanser og bevidsthed.

Noter

1. Gaston Bachelard, *The Poetics of Space*, (Boston: Beacon Press, 1969), 224
2. Steen Eiler Rasmussen, *Om at opleve arkitektur*, (København: Gad, 1957), 18
3. Juhani Pallasmaa, "Begrebslig viden, indlevelse og tavs viden i arkitekturen," i: *At fortælle arkitektur*, red. Kim Dirckinck-Holmfeld, et. al., (København: Arkitektens Forlag, 2000), 91
4. Carl Petersen, "Stofflige virkninger," i: *Arkitektursyn*, red. Christoffer Harlang et. al., (København: Kunstakademiets Arkitektskole, 2009), 119
5. Aage Rafn, "Rytme," i: *Arkitektursyn*, red. Christoffer Harlang et. al., (København: Kunstakademiets Arkitektskole, 2009), 23

modsatte side, fra venstre:
Villa Snellman, Erik Gunnar Asplund
foto: *Transformation*

La Conguita, Peter Märkli
foto: Nicolai Bo Andersen

Den nordiske pavillon, Sverre Fehn
foto: Victor Boye Julebæk

Artiklerne

EN DYBERE MENING

Indledning af Juhani Pallasmaa

PROLOG

Forord af Christoffer Harlang

IDEER

Viden og kunnen af Christoffer Harlang og Søren Vadstrup
Transformation og restaurering af Nicolai Bo Andersen
Sammenføjning – stabling – støbning af Nicolai Bo Andersen

METODER

Arkitekturens transformation – fem metoder af Nicolai Bo Andersen
Bygningsopmåling af Thomas Kampmann
Bygningsarkæologiske undersøgelser af Thomas Kampmann
Fænomenbunden registrering af Nicolai Bo Andersen
Analyse og værdisætning af Søren Vadstrup
Analyse og værdisætning af bygninger og deres omgivelser af Søren Vadstrup
Hegnslund – eksempel på analyse og værdisætning af Søren Vadstrup
Analyse og værdisætning af bebyggelser og byrum af Søren Vadstrup

STRATEGIER

Tilnærmelser af Nicolai Bo Andersen
Fortsættelse af Nicolai Bo Andersen
Forbindelser af Nicolai Bo Andersen
Et stykke ad vejen af Morten Birk Jørgsen
Transformation af efterkrigstidens industrilandskaber af Lars Rolfsted Mortensen

HÅNDVÆRK

Materialer af Søren Vadstrup
Tegl af Søren Vadstrup
Træ af Søren Vadstrup
Kalk, mørtel og puds af Søren Vadstrup
Pigmenter af Søren Vadstrup
Maling af Søren Vadstrup
Rudeglas af Søren Vadstrup
Bygningsteknologi af Søren Vadstrup
Murværk af Søren Vadstrup
Bindingsværk af Søren Vadstrup
Curtain wall af Søren Vadstrup
Lervægge af Søren Vadstrup

EKSEMPLER

Enfamiliehus
Villa af Christoffer Harlang
Rækkehus af Christoffer Harlang
Parcelhus af Christoffer Harlang
Etagehus
Karrébebyggelse af Christoffer Harlang
Punkthus af Christoffer Harlang
Offentligt byggeri
Kunstmuseum af Christoffer Harlang
Rådhus af Christoffer Harlang
Skole af Christoffer Harlang